

студентів та аспірантів (м. Одеса, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова – С. 23 травня 2008 року). – Одеса: Вид-во Одес. нац. ун-ту ім. І.І. Мечникова, 2008. – С. 89-90. **2.** Аликперов Х.Д. Преступность и компромисс / Аликперов Х.Д. – Баку: Элм, 1992. – С. 32. **3.** Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: [монографія] / Баулін Ю.В. – К.: Атіка, 2004. – С. 127. **4.** Григор'єва М.Є. Деякі питання щодо дійового каяття у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України / М.Є. Григор'єва // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: міжнародна наук.-практ. конф. 10-11 жовтня 2013 р.: матеріали конф. – Х., 2013. – С. 267-270. **5.** Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2003. – С. 119. **6.** Полный курс уголовного права: в 5-ти т. [сост. А.И. Коробеев]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2008. – Т. I: Преступление и наказание. – 2008. – С. 976. **7.** Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 № 2135/92-ВР // ВВР України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. **8.** Наумов В.В. Деятельное раскаивание / В.В. Наумов // Вестник Московского ун-та МВД России. – 2008. – № 2. – С. 56. **9.** Ковітіді О.Ф. Звільнення від кримінальної відповідальності за нормами Загальної частини КК України: [навч. посіб.] / Ковітіді О.Ф. – Сімферополь: ВД «Квадрнал», 2005. – С. 112-113. **10.** Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2012. – С. 139. **11.** Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 12 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 2. **12.** Звечаровський І.Є. Посткримінальне поведіння: поняття, відповідальність, стимулювання / Звечаровський І.Є. – Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, – 1993. – С. 13. **13.** Щепельков В.Ф. Проблемы применения норм об освобождении от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаиванием / В.Ф. Щепельков // Закон и право. – № 10. – 2001. – С. 23. **14.** Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: [монографія] / Баулін Ю.В. – К.: Атіка, 2004. – С. 131. **15.** Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: [монографія] / Баулін Ю.В. – К.: Атіка, 2004. – С. 134. **16.** Сабанин С.Н. Реализация принципа справедливости в институте освобождения от уголовного наказания: дис. ... доктора юрид. наук / Сабанин С. Н. – Екатеринбург, 1993. – С. 158. **17.** Каримбеков А.Ж. Уголовно-правовые и специально-профилактические меры борьбы с бандитизмом (По материалам Кыргызской Республики): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / А.Ж. Каримбеков. – М., 1999. – С. 18.

УДК 343.1

О. М. ЖУК

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ЖІНОК, ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Розглядаються питання соціальної та трудової реабілітації жінок засуджених до позбавлення волі, підготовка до звільнення та їх подальша адаптація після відбування покарання.

Ключові слова: ресоціалізація, соціальна адаптація, соціальна та трудова реабілітація, пенітенціарна ресоціалізація.

© ЖУК Олена Миколаївна – кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник, старший науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ

Жук Е.Н. Ресоциализация и ее роль в социальной адаптации женщин, освобожденных из мест лишения свободы

Рассматривается вопрос социальной и трудовой реабилитации женщин осужденных к лишению свободы, подготовка к освобождению и их последующая адаптация после отбывания наказания.

Ключевые слова: ресоциализация, социальная адаптация, социальная и трудовая реабилитация, пенитенциарная ресоциализация.

Zhuk Olena. Resocialization and its role in social adaptation of women, discharged from prison

In the article the question of social and labour rehabilitation of women convict is examined to imprisonment, preparation to liberation and them subsequent adaptation after serving of punishment.

Key words: resocializaciya, social adaptation, social and labour rehabilitation, penitentiarna resocializaciya.

Ресоціалізація жінок, що відбувають покарання в пенітенціарних установах мінімального та середнього рівнів безпеки являють собою систему послідовних етапів, що позитивно впливають на процес виправлення та ресоціалізації жінок в місцях позбавлення волі. Підготовка до звільнення є одним із етапів ресоціалізації, яка кожен особистість наближає до життєдіяльності у суспільстві та до нормального рівня особистості.

Як відомо, «соціалізація» – процес засвоєння й подальшого розвитку індивідом соціально-культурного досвіду: трудових навичок, знань, норм, цінностей, традицій, що накопичують і переданих від покоління до покоління, процес включення індивіда в систему суспільних відносин та формувань в ньому соціальних якостей, тому грубе порушення найважливіших соціальних норм життя у суспільстві у формі вчинення злочину, є доказом антисоціальної спрямованості особистості засуджених жінок. Виключення можуть скласти лише предстваники «випадкового» типу злочинниць, здійснення правопорушень якими далеко не завжди пов'язане з деформацією особистості.

Організація роботи по відновленню соціального статусу особистості залежить від цілого ряду комплексних заходів, спрямованих на нейтралізацію кримінальних схильностей правопорушень норм соціального життя в суспільстві.

Процес соціалізації особистості включає в себе процес активної соціальної відповідальності, усвідомлення особистості відповідальності перед суспільством, розуміння необхідності дотримання соціальних норм, – що в остаточному підсумку, забезпечує нормальне поведіння, високий рівень соціальної вихованості людини та попередження антисоціальних проявів з його боку.

Ресоціалізація засуджених жінок залежить від ступеня соціальної усвідомленості. В сучасній юридичній літературі представлені різні точки зору вчених на процес та поняття ресоціалізації.

В Кримінально-виконавчому кодексі України дається поняття ресоціалізації як свідомого відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства, повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві¹.

Так, відомий вчений-юрист Н.А. Стручков розглядає ресоціалізацію як процес, “який складається з двох етапів – пенітенціарного (під час перебування в місцях позбавлення волі) та постпенітенціарного (після звільнення засудженого з місць позбавлення волі). При цьому до процесу ресоціалізації він відносить і профілактичний вплив на осіб з відхиляючою поведінкою².

С.І. Комарницький, досліджуючи ресоціалізацію, підкреслює, що «проблема ресоціалізації звільнених часто подається виключно як один із напрямків боротьби з рецидивною злочинністю»³, що, на наш погляд, є невірним, оскільки при цьому не враховується працевлаштування, житлова проблема, фінансове забезпечення, психологічна та соціальна допомога, тобто виключається соціальна реабілітація.

Так, І.Г. Богатирьов вважає, що поняття ресоціалізації включає в себе «підтримку порушених соціальних зв'язків, або відновлення їх через систему заходів, передбачених державою і застосованих до осіб, які вчинили злочин, з метою їх корекції, а також підтримки, укріплення та становлення соціально-корисних зв'язків, порушених внаслідок антисоціальної протиправної поведінки суб'єкта»⁴.

Сама робота з ресоціалізації повинна починатися з першого дня перебування засудженої жінки в УВП та не повинна закінчуватися до звільнення засудженої з місць позбавлення волі і потребує нагляду та контролю ще протягом одного – двох років для осіб, які не стають на шлях виправлення та реабілітації.

В багатьох державах світу створені постійні служби соціальної адаптації засуджених, які надають допомогу пенітенціарним установам у збереженні сімейних соціальних зв'язків жінок, які відбувають покарання, при підготовці до звільнення підбирають житло та роботу. Відомо, що ст. 64 Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими свідчить: «Обов'язок суспільства не закінчується в момент звільнення ув'язненого. Повинні бути державні або приватні організації, здатні створити звільненому з місць позбавлення волі умови для його соціальної реабілітації».

Виправлення соціальної деформації особистості засуджених жінок, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі залежить від індивідуальної роботи з кожною засудженою, враховуючи її криміногенну стійкість та особистісні якості.

Як показує практика, одні засуджені жінки швидко засвоюють моральні та правові норми життя в суспільстві, стають на шлях виправлення та ресоціалізації, інші – дуже тяжко піддаються процесу виховання та перевиховання, що викликає значні труднощі у виховній роботі з ними.

В першу чергу, ресоціалізація засуджених жінок залежить від відновлення соціально – корисних властивостей і звичок, які починаються з перших днів перебування в установах виконання покарань. В першу чергу це відноситься до тієї категорії засуджених жінок, які до вчинення злочину вели антигромадський спосіб життя, бродяжили, займалися проституцією, пиячили, тривалий час не працювали й не мали постійного місця проживання.

В місцях позбавлення волі для цієї категорії жінок краще чим на волі так як є умови для проживання, харчування, медична допомога, що дисциплінує цю категорію жінок на першому етапі їх ресоціалізації, в процесі відбування покарання в УВП.

В сучасних умовах демократизації та гуманізації в установах виконання покарань повинні бути створені для жінок, по мірі можливості, елементарні санітарно-гігієнічні умови, житлові та побутові умови для відбування покарань. Більшість фахівців по пенітенціарним установам вважають, що створення нормальних умов життя для засуджених, це погано, так як створює зростання повторної злочинності. Однак у багатьох державах світу немає великої кількості перебування засуджених у в'язниці, і наше пенітенціарне законодавство не відповідає світовим стандартним умовам.

Особливої уваги в процесі ресоціалізації заслуговує виховна робота по підготовці засудженої жінки до звільнення і вивчення її особистості, для чого повинні бути розроблені цілий комплекс заходів по виробленню у жінки соціально – корисних установок, впевненості в майбутньому житті на волі.

Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу за 6 місяців до звільнення з УВП начальник загону, інспектор по трудовому й побутовому влаштуванню засудженої жінки, психолог, інші представники адміністрації повинні займатися питаннями по відновленню втрачених сімейних, трудових та інших соціальних зв'язків жінки, що відбуває покарання, а також розглядати перспективи її нормальної життєдіяльності в суспільстві. Обстеження та бесіди із засудженими жінками свідчать про те, що основними проблемами звільнення з УВП буде збереження відносин в сім'ї, забезпечення житлом, працевлаштування.

Для цього перед звільненням необхідно більше дозволити побачення з рідними, сім'єю, родичами та близькими для вивчення питання про підготовку до звільнення. Відомо, що серед засуджених жінок за час перебування у в'язниці збереглася сім'я лише у 25,5% і тільки 1,6% відбуваючих покарання знову створили сім'ю або вступили у шлюб. Зрозуміло, що втрачення сімейних цінностей впливає на жінку ганебно, оскільки виникають почуття невпевненості, розгубленості. У цих жінок спостерігається зниження здатності до виправлення та ресоціалізації, як правило ці жінки характеризуються більшим ступенем деградації особистості.

За даними проведених соціальних досліджень 80% засуджених жінок стурбовані збереженням сімейних, родинних зв'язків, кожна друга жінка впевнена, що відбування покарання спричинить негативні наслідки у взаємовідносинах із сім'єю, у 20% – відносини із чоловіком та родичами повністю зруйновані та відновити неможливо. Зрозуміло, що такі психічні переживання значно ускладнюють процес ресоціалізації жінок. У зв'язку із тим, необхідно кримінально-виконавчий кодекс України доповнити положеннями по подальшій гуманізації виконання покарання відносно жінок, для чого передбачити збільшення побачень із рідними, близькими, збільшити кількість розмов по телефону. На наш погляд всі ці заходи будуть сприяти виправленню та ресоціалізації та створять умови для збереження сім'ї. Як визначило опитування та бесіди із жінками, основною проблемою поряд з розривом сімейних цінностей, є питання забезпечення їх житлом та працевлаштування. Більшість жінок після звільнення (30,2%) бояться труднощів із житлом. Зрозуміло, що в умовах сучасної бюрократії, більшість засуджених жінок не можуть приватизувати свою квартиру, далі не можуть оплачувати комунальні послуги. Однак до сих пір ще не вирішена законодавством проблема забезпечення житлом засуджених, а також збереження ними житла. Для чого необхідно в законодавстві передбачити правила збереження житла за особами, які відбувають покарання. Потребує вивчення також питання про забезпечення житлом, тих засуджених, які його не мали, жили в гуртожитках, втратили житло. Автором пропонується передбачити в законодавчому порядку, що необхідно зберігати житло за засудженим на весь період перебування в УВП, а також дозволити засудженим оплачувати комунальні платежі і перераховувати гроші з особового рахунку з УВП. Необхідно також, врегулювати механізм використання тимчасової вільної площі органами місцевої адміністрації, а у випадках несплати комунальних платежів, до одного року позбавляти права на житлову площу. Одною із важливих проблем пов'язаною із ресоціалізацією жінок, є їх забезпечення роботою,

працевлаштування після звільнення. Реформування економіки в Україні викликало зниження рівня життя та безробіття, що призвело до підвищення злочинності, особливо жіночої. Багато громадян втратило професійні навички, кваліфікацію, впевненість у своїх силах по поверненню у звичайне трудове життя. За даними дослідження 24,7% жінок підтримують зв'язок із трудовим колективом, 12,4% – не працювали, більше 60% – не бажають підтримувати відносини з колегами, 16,8% – не бажають повернутися на старе місце. Більше половини жінок, бажають повернутися у старий колектив де працювали, менша кількість не бажає. Оскільки забезпечення роботою є важливим фактором у процесі ресоціалізації жінок після звільнення на волю і формує у них позитивні установки, то обов'язок органів державної влади і місцевого самоврядування – допомогти в працевлаштуванні, це передбачено законом «Про зайнятість населення». Проблему працевлаштування жінок можна полегшити, якщо створити при місцевих органах влади спеціальні бюро зайнятості. Необхідність і складність рішення проблем ресоціалізації жінок, потребує об'єднання в цьому напрямку зусиль різних державних, суспільних, релігійних організацій. Для цього необхідно створення єдиного органа, який би вирішував проблеми ресоціалізації засуджених у масштабі всієї держави. Для чого і потрібно створити Центр (бюро) ресоціалізації засуджених при Державній пенітенціарній службі України. Крім проблем працевлаштування та ресоціалізації засуджених жінок було б доцільно розглянути рішення питань по житловому, трудовому і побутовому влаштуванню жінок, які вже відбули покарання і готуються до звільнення. При цих центрах доцільне створення спеціалізованого жіночого відділення, де засудженим жінкам надавалась допомога в пристрої дітей у дитячі установи, оформлення опіки над ними, організація кваліфікованого медичного і юридичного консультативного обслуговування, надання матеріальної допомоги в необхідних випадках. На наш погляд центр реабілітації жінок повинен являти собою тільки адміністративний орган, уповноважений від імені держави виконувати функції по працевлаштуванню та наданню правової, медичної допомоги звільненим жінкам та їх дітям. Необхідно також створити спеціальну Асоціацію колишніх засуджених жінок, яка повинна мати свій грошовий фонд, що створюється за рахунок внесків її членів. В 2003 році був прийнятий Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання, у виді обмеження волі, або позбавлення волі на певний строк», де передбачено ряд законів для осіб по наданню їм допомоги з трудового та побутового працевлаштування, однак фінансування з бюджету не передбачено, для чого необхідно доповнити цей закон положенням, щоб залучити на соціальну та трудову реабілітацію осіб, звільнених з УВП, необхідно виділити з державного бюджету кошти.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми соціальної адаптації осіб, що звільнені з місць позбавлення волі на 2004–2006 рр.» передбачає ряд заходів на створення центрів соціальної адаптації звільнених осіб, однак джерел фінансування не передбачено, тому всі питання по наданню допомоги покладено на Міністерство праці та соціальної політики, Міністерство освіти і науки молоді та спорту, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство Внутрішніх Справ, Державну пенітенціарну службу України, але фінансування на соціальну адаптацію для цих міністерств не передбачено. Необхідно також, щоб підготовка до звільнення починалася за 6 місяців, а не за три, як це передбачено ч. 1, ст. 156 Кримінально – виконавчого кодексу України. В законодавчому поряд-

ку також передбачено, що засуджені мають право на збереження житла, забезпечення роботою, медичну допомогу після звільнення з УВП. На наш погляд реабілітаційну роботу при підготовці до звільнення, не за три місяці, а вже на початку відбування покарання. Оскільки ці соціальні зв'язки і цінності гублять засуджену жінку, об'єктивно не можуть бути відновлені за три місяці до її звільнення. У той же час їх буде більш реальніше зберегти, починаючи спочатку процес ресоціалізації, на перших строках відбування покарання. За даними дослідження більшість жінок визначають перші 6 місяців відбування покарання як найтяжчими, і їх турбують після звільнення такі проблеми:

- конфліктні ситуації після суду, в сім'ї;
- проблема пристрою дитини та питання пов'язані з її благополуччям;
- проблема збереження житла;
- проблема особистого психологічного стану, а саме взаємовідносини з колегами, друзями, родичами;
- занепокоєння за своє здоров'я.

Як показало дослідження, необхідність надання соціальної та трудової допомоги, потрібно розпочинати з початкового періоду відбування покарання в місцях позбавлення волі.

Відповідно до ст.152 Кримінально-виконавчого кодексу України підставами для звільнення від відбування покарання є відбуття строку, скасування вироку суду, закінчення строків вироку, умовно-дострокове звільнення, хвороба. При звільненні жінки адміністрація УВП повинна провести повний розрахунок, повернути особисті речі, надати відповідну довідку про звільнення.

До жінки може бути застосоване дострокове звільнення, яке передбачено п. 10 ст. 154 КВКУ, де засуджені до позбавлення волі жінки, які стали вагітними або народили дітей під час знаходження в УВП, крім засуджених на строк більше 5 років, які мають можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини, можуть бути звільнені судом від відбування покарання в межах строку, на який згідно із законом жінку можна буде звільнити від роботи у зв'язку із вагітністю, пологами і до досягнення дитиною 3-х річного віку. Залежно від поведінки засудженої після досягнення дитиною трирічного віку або в разі смерті дитини кримінально – виконавча установа вносить до суду подання про звільнення її від покарання або заміну його більш м'яким покаранням чи направлення засудженої для відбування покарання, призначеного за вироком. Жінкам, які звільнюються з місць позбавлення волі повинна надаватися допомога у трудовому і побутовому працевлаштуванні де ст. 156, 157 КВКУ передбачають, що не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання, адміністрація УВП через територіальні органи внутрішніх справ і центри зайнятості населення вживає заходів до трудового і побутового працевлаштування засудженого за обраним ним місцем проживання.

Інваліди першої та другої груп, а також чоловіки віком понад 60 років і жінки – понад 55 років, у разі потреби, за їхньою згодою направляються у будинки інвалідів і осіб похилого віку. Неповнолітні, які позбавлені батьківського піклування, у необхідних випадках направляються службами у справах неповнолітніх до шкіл – інтернатів або над ними встановлюється опіка чи піклування.

Жінки, які звільнені від відбування покарання, забезпечуються безкоштовним проїздом до місця проживання або роботи в межах України. У разі відсутності необхідного за сезоном одягу, взуття і коштів на їх придбання особи, забезпечують-

ся необхідними речами безкоштовно. Їм може бути видана одноразова грошова допомога за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на утримання кримінально – виконавчої системи. Умови і порядок надання допомоги визначаються нормативно-правовими актами Державної пенітенціарної служби України. Жінки, які звільнені від відбування покарання і потребують за станом здоров'я постійного догляду, а також неповнолітні направляються до місця проживання в супроводі родичів або працівника колонії.

1. *Кримінально- виконавчий кодекс України*. – К.: Атіка, 2003. – С. 5. 2. *Стручков Н.А.* Курс исправительно-трудоого права: Проблемы особенной части / Стручков Н.А. – М.: Юриздат, 1985. – С.78. 3. *Комарницький С.И.* Проблемы дифференциации наказания: сб. науч. тр. ВНИИ МВД СССР / Комарницький С.И.– М., 1991. – С. 94, 102. 4. *Богатирьов І.Г.* Створення системи ресоціалізації засуджених/ І.Г. Богатирьов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики . – К., 1998. – № 3. – С.23, 24.

УДК 343.2/7 (477)

Є. С. НАЗИМКО

ОСОБЛИВОСТІ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ «ПРО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ» ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ АФГАНІСТАН

Стаття присвячена розгляду Закону «Про неповнолітніх правопорушників» Ісламської Республіки Афганістан. Розглядаються та аналізуються ключові терміни, пов'язані із правопорушеннями, які вчиняються неповнолітніми особами, основні положення щодо покарання неповнолітніх осіб за вчинені правопорушення відповідно до цього Закону.

Ключові слова: дитина, правопорушення, покарання, неповнолітня особа, позбавлення волі.

Назымко Е. С. Особенности наказания несовершеннолетних по закону «о несовершеннолетних правонарушителях» Исламской Республики Афганистан

Статья посвящена рассмотрению Закона «О несовершеннолетних правонарушителях» Исламской Республики Афганистан. Рассматриваются и анализируются ключевые термины, связанные с правонарушениями, совершаемыми несовершеннолетними лицами, основные положения относительно наказания несовершеннолетних лиц за совершенные правонарушения в соответствии с этим Законом.

Ключевые слова: ребенок, правонарушение, наказание, несовершеннолетнее лицо, лишение свободы.

Nazymko Yegor. Features punishment of minors under the Islamic Republic of Afganistan's «juvenile code»

The paper covers Young Offenders Act of Islamic Republic of Afganistan. The basic terms connected with offences committed by juvenile offenders, basic provisions concerning punishing young offenders for offences committed in accordance with the Act are under consideration and analysis in the article.

© **НАЗИМКО Єгор Сергійович** – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник ад'юнктури (аспірантури) Донецького юридичного інституту МВС України